

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію Савчин Галини Віталіївни
«Соціально-філософський аналіз категорії «синестезія», подану на
здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук за
спеціальністю 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії

В наш час особливо актуальним постає питання цілісності людського буття, котре безпосередньо пов'язане із проблемою цілісного осягнення світу та конституювання цілісності суспільної життєдіяльності. У ХХ ст. уявлення про особистість як цілісного суб'єкта діяльності були піддані критиці в межах філософії постмодернізму. Разом з тим, відбувається «деконструкція» уявлень про цілісного суб'єкта, який раніше виступав метою історії. Руйнування основ, на яких постає новоєвропейський суб'єкт, приводить до його розпорощення. Спочатку проголошується «смерть Бога», що, по суті, є іншим вираженням руйнування субстанціональної основи людського існування. У подальшому цей процес розгортається як «деконструкція» метанаративів. Одним з головних втілень останніх є розум з властивим йому прагненням до універсалізації та всезагальності. Дискредитація розуму з необхідністю тягне за собою відмову від поняття «істини». У межах філософії постмодернізму вони позначаються як засоби легітимації влади. В умовах девальвації істини, розуму, субстанції відбувається аналогічний процес з поняттям «суб'єкт». Якщо в добу модерну він постає втіленням автономії людського духу, то в другій половині ХХ ст. не залишається засновків для його свободи. Індивід перетворюється на продукт надіндивідуальних структур.

Радикалізм постмодерну поступається наразі місцем більш поміркованим підходам у соціально-філософському дискурсі. Знову відроджуються спроби осмислити людину й суспільство з позицій «нового холізму», котрий актуалізує проблему цілісного

світосприйняття та світорозуміння. Як зазначається у рецензованому рукописі, «дослідження синестезії пов’язано перш за все з теоретичною розробкою загальної проблеми цілісності пізнавання та креативності діяльності й предметно-практичної, й духовно-теоретичної» (с. 17). З огляду на зазначене формулюється мета та завдання дисертаційного дослідження, що спрямовані на розкриття соціально-культурних передумов синестезії.

У першому розділі **«Теоретико-методологічні основи дослідження синестезії в соціальній філософії»** визначаються та розкриваються основні підходи до аналізу феномену синестезії в системі гуманітарного та соціально-філософського знання. У підрозділі **1.1 «Джерельна база та історіографія дослідження»** Г.В. Савчин виділяє наступні способи тлумачення змісту синестезії: психолого-педагогічні, лінгвістичні (або мистецтвознавчі), філософські. В межах першого синестезія визначається як єдність протилежностей сенсорних систем, як опосередковуючий «механізм», що трансформує зміст однієї модальності відчуттів у іншу. В системі лінгвістичних та мистецтвознавчих наук – як «механізм» трансформації міжчуттєвих сприймань у художній образ. У сфері філософського знання – як соціокультурний феномен, що є виявом «сутнісних сил» людини, як тип взаємодії у системі чуттєвого відображення об’єктивної реальності, як культуру людської чуттєвості (с. 62).

У підрозділі **1.2 «Методологія соціально-філософського дослідження синестезії»** здійснюється спроба обґрунтувати положення, згідно з яким сутність синестезії як способу саморозвитку суб’єктивності та категорію соціально-філософського дискурсу доцільно розкрити з позицій філософської діалектики. Проте, на початку зазначеного підрозділу, спираючись на деякі наукові дослідження, Г. В. Савчин зазначає, що починаючи з кінця XIX ст. проблема свідомості стає предметом дослідження спеціальних наукових дисциплін, і, якщо класична

епістемологія досліджувала взаємовідношення свідомості і реальності, то сучасні наукові розробки в межах спеціальних наук актуалізують проблему *несвідомого і синестезійного сприйняття дійсності*. Звідси дисерантка робить наступний висновок: сучасні розробки когнітивної науки підкреслюють, що проблема свідомості не буде вивчена сповна без «прискіпливого вивчення несвідомих шарів психіки», тобто взаємовідношення *несвідомого і свідомості* постає важливою проблемою сучасної філософії і психології. (с. 51). На підставі вивчення феномену несвідомого пропонуються моделі, що повинні описати і концептуалізувати такі явища психіки як сприйняття, пам'ять, увагу, уяву, творчість. На думку автора рецензованого рукопису це – *когнітивний, синергетичний і квантовий* підходи до проблеми свідомості, що містить *несвідоме* як свою компоненту (с. 51). В межах зазначених підходів синестезія досліджується в контексті проблем взаємозв'язку діяльності мозку і свідомості. Причому, свідомість тут постає в горизонті несвідомих процесів, на що неодноразово наголошується в тексті дисертаційного дослідження. «Модель, запропонована синергетичним підходом, є ефективною для опису структурної динаміки творчості, механізмів організації сприйняття неоднозначних образів та асоціативної пам'яті, актів прийняття рішень і творчості. Несвідома компонента пізнавальних здатностей описується через поняття динамічного хаосу» (с. 52). Таким чином, створюється уявлення, що не діалектичний, а саме синергетичний, когнітивний і квантовий методи виявляються найбільш продуктивними при вивченні синестезії. «Методологічні особливості цих трьох міждисциплінарних підходів (когнітивний, синергетичний і квантовий) вважають найбільш продуктивними у дослідженні синестезійного сприйняття і пізнавальних здібностей» (с. 54). Проте, як слідує із тексту дисертаційного дослідження, далі в дослідниця звертається до діалектичного методу. Доцільність одночасного використання таких методів як синергетика та діалектика при дослідженні феномену синестезія

є досить сумнівною з огляду на наступне. Справа у тому, що їх інтенції суттєво відрізняються, а в певних моментах навіть суперечать одна одній. Як стверджували С.П. Капіца, С.П. Курдюмов та Г.Г. Малинецький, автори книги «Синергетика і прогнози майбутнього», ні синергетика, ні квантова механіка, ні кібернетика не є філософськими теоріями, тому синергетика не може і не повинна замінити діалектику або надати головний принцип якогось езотеричного знання.

Якщо для синергетичного підходу важливим є акцентуація дискурсу несвідомого, то для діалектичного важливими постають саме параметри свідомості для розуміння синестезії. Звертаючись до можливостей діалектичного методу, дисертантка цілком справедливо наголошує на важливості принципів функціонування свідомості для розуміння синестезії. Якщо синестезія в рецензований праці розглядається як категорія, тоді дійсно її «психологічний відтінок» необхідно відкинути (с. 56). Але дане положення вступає у суперечність із зазначеними на початку підрозділу положеннями. Окрім діалектичного, дисертантка виділяє системний, феноменологічний та історичний методи.

Другий розділ «**Соціально-філософський дискурс синестезії**» присвячено дослідженню синестезії як внутрішньо суперечливого процесу. Показано, що діалектичний метод пізнання дозволив відокремити «емпірію питання» від його «сущності» інтерпретації, дав можливість зрозуміти специфіку єдності людини зі світом, пізнаваності світу і те, що людина своїми «сущісними силами» і здібностями (до яких належить і явище синестезії) акумулює в собі загальність всіх природних зв'язків, що стали формою її життєдіяльності. У підрозділі **2.1. «Синестезія у становленні цілісності соціальної реальності»** розкривається значення синестезії в процесі пізнання світу. «Вона впливає, – пише автор, – не тільки на особливості протікання процесу пізнання, але і на розвиток свідомості в цілому» (с. 90). У підрозділі **2.2. «Категорія «синестезія» та спосіб розвитку суб'єктивності»** синестезія тлумачиться «з тієї ж самої

основи, звідки виводяться і всі інші форми свідомості» (с. 95). Відповідно, якщо свідомість пояснюється тільки з практично-перетворюальної діяльності, тоді з цього джерела можна пояснити і генезис синестезії. Свідомість, як стверджує автор, є внутрішнім моментом предметно-перетворюальної, опосередкованої знаряддями праці, діяльності. Виникнення і розвиток цієї діяльності одночасно є виникненням і розвитком свідомості. Вся робота людської суб'єктивності є внутрішнім моментом предметно-перетворюальної діяльності, опосередкованої знаряддями праці. В такому випадку цілісність людської суб'єктності повинна бути вкоріненою у цілісність суспільного буття. Синестезія постає цілісним, небайдужим, чуттєвим відношенням до світу. «Синестезія – особливий спосіб пізнання, який проявляється в тісному взаємозв'язку мислення і сприймання. За допомогою синестезії сприйняті явища у суб'єктивному світі людини набувають паралельних якостей у вигляді додаткових відчуттів або вражень, оскільки відбувається накладання в одночасному когнітивному акті різних за модальністю сприйняттів. Синестезія як концентрована актуалізація чуттєвого сприяє цілісному сприйняттю внутрішньо суперечливого світу» (с. 107-108).

Третій розділ дисертаційного дослідження **«Потенціал синестезії у розв'язанні протиріч сучасної соціокультурної реальності»** присвячений доведенню принципового значення синестезії у формуванні суб'єктності індивіда та критеріїв істинності чуттєвої культури суспільства. У підрозділі **3.1. «Синестезія у формуванні змісту суб'єктності індивіда»** встановлено, що синестезія – чуттєво-образна «ланка», яка здійснює «перехід» від природної здібності індивіда щодо сприймання явищ навколошньої дійсності до творчої уяви та культури людської чуттєвості. Підкреслимо, що внутрішню логіку такого «переходу» виявляє діалектика ідеального як принцип розвитку внутрішньої суперечності соціокультурного процесу до його розв'язання у специфічно людських формах творчості, у суб'єктній діяльності

суспільного індивіда. У підрозділі 3.2. «**Синестезія як спосіб організації культури людської чуттєвості**» доводиться, що синестезія збігається зі свободою уяви. У цьому, на думку автора дисертаційного дослідження, полягає сутність діалектичного протиріччя чуттєвої культури індивіда. «Свобода уяви (фантазія) є тільки там, де є цілеспрямована дія, що збігається з сукупною (суспільною) необхідністю. Синестезійне сприйняття і уява, тобто діяльність, що формує образи і потім змінюється, розвиваючи ці образи, має бути вільною від влади штампа» (с. 152). Ті моменти, які процесом творчого розвитку не зберігаються, не відтворюються в його русі, не належать і до числа специфічно людських визначень чуттєвості, сприйняття, уяви. Тому саме мистецтво, вважає дисертантка, в його найвищих проявах дає нам шлях і спосіб аналізу загальних, простих, початкових форм людського сприйняття і уяви. (с. 154)

У підрозділі 3.3. «**Евристична роль синестезії**» розкривається значення синестезії у творчому осягненні дійсності. Саме завдяки творчості забезпечується цілісна присутність людини у світі. Як стверджує Г.В. Савчин, синкретизм синестезії дає зразок такого синтезу людських «сущнісних сил», який не може бути компенсований високим рівнем розвитку окремо спеціалізованих людських здібностей. «Тому не випадково явище синестезії у сучасному суспільстві, для якого властива глибока диференціація практичних і духовних способів освоєння світу, приваблює дослідників як приклад людської гармонії у досягненні ідеалу істини, добра і краси». (с. 167)

Зміст дисертації викладений послідовно та являє собою вдале втілення принципу єдності логіки дослідження та логіки викладу. Незважаючи на складність проблеми, теоретичну насиченість та велику кількість проаналізованих різноманітних джерел, дисертація дійсно є цілісним соціально-філософським дослідженням.

Разом з тим, до дисертаційного дослідження може бути висунуто ряд зауважень:

1. У підрозділі 1.1 «**Джерельна база та історіографія дослідження**» більша частина тексту присвячена аналізу літератури, що має відношення до «психолого-педагогічних наук» і «лінгвістичних та мистецтвознавчих наук». Натомість поза увагою залишається дослідження проблеми синестезії саме в межах філософського дискурсу.
2. Необхідно більш чітко визначити доцільність одночасного використання синергетичного, квантового та діалектичного підходів до вивчення феномену синестезії. Так само уточнення потребує звернення до несвідомого і свідомості в контексті дослідження синестезії. Адже в тексті одночасно стверджується методологічна важливість для дисертаційного дослідження як першого, так і другого.
3. У підрозділі 2.1. «**Синестезія у становленні цілісності соціальної реальності**» розкривається значення синестезії в процесі пізнання світу та розвитку свідомості. Втім, незрозумілим залишається значення синестезії у становленні цілісності саме *соціальної реальності*.
4. У другій частині другого розділу дисертантка спирається на науковий доробок Г. Лобастова, особливо на його праці присвячені проблемам інтуїції. В деяких випадках Г.В. Савчин, розгортаючи власну аргументацію на основі зазначених праць, просто міняє термін «інтуїція» на термін «синестезія». У зв'язку з цим варто було б провести більш чітке розрізnenня між синестезією, продуктивною уявою та інтуїцією.
5. Деякі посилання здійснено некоректно та потребують уточнення і виправлення.

Означені недоліки не заперечують факт високого рівня науково-теоретичного, методологічного та практичного рівня дисертаційного дослідження В.Г. Савчин, його самостійну авторську концептуальність та її практичну значущість для розвитку сучасної України. Таким чином, викладене дає підстави вважати, що дисертація Савчин Галини Віталіївни «Соціально-філософський аналіз категорії «синестезія»», яка представлена на одержання наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії, за науковим рівнем, теоретичною та методологічною обґрунтованістю, внесених на захист положень відповідає вимогам ВАК України, профілю спеціалізованої вченої ради, а Савчин В.Г. заслуговує присудження наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії.

**Кандидат філософських наук,
доцент кафедри філософських
та соціальних наук КНТЕУ**

М.В. Ліпін

Підпись Ліпін М.В. засвідчує
Начальник відділу кадрів А.С. Глещин
Г.С.